

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
תחום חינוך אמוני
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

בס"ד

בעין חינוכית

בעין חינוכית מספר 127, כ"ו באלול תשע"ג

האם ראש השנה צריך להיות "חג שמח"?!?

הרב פרופ' נריה גוטל, נשיא מכללת אורות ישראל

מנהגו של הרב קוק בראש השנה

מֵרַן הַרְאִי"ה קוֹק זצ"ל הִקְפִיד לֵאחֹל בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה "חַג מְבוֹרָךְ" וְלֹא "חַג שְׂמֵחַ". שׁוֹרְשָׁהּ שֶׁל הַנְּהַגָּה זֹאת בְּמַחְלֻקַּת גְּאוֹנִים סְבִיב הַשְּׂאֵלָה אִם גַּם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה – כְּבִיתֵר הַמוֹעֲדִים – אוֹמְרִים בְּתַפִּילָּה: "וְתַתֵּן לָנוּ ד' אֱלוֹקֵינוּ מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה". יֵשׁ מִן הַגְּאוֹנִים – רַב שֶׁר שְׁלוֹם, רַבִּי שְׂמוּאֵל בֶּן חֲפַנִּי וְרַבִּי פִּלְטוּי גֶּאוֹן – שֶׁסִּבְּרוּ כִּי אַכֵּן כַּךְ יֵשׁ לֹמֵר גַּם בְּתַפִּילַת רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְאוֹלַם חֲלוֹק עֲלֵיהֶם רַב הָאֵי גֶּאוֹן שֶׁכְּתַב כִּי אֵין מְצִינִים "שְׂמֵחָה" בְּיוֹם הַדִּין שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְכַמּוֹתוֹ הוֹכְרַעַה הַלְכָה (שְׁלַחַן עֲרוּךְ, או"ח תִּקְפָּב, ח). נִכּוֹן שֶׁנַּחֲמִיָּה הוֹרָה לְשִׁבְי הַגּוֹלָה "לִכּוּ אַכְלוּ מִשְׂמַנִּים [...] כִּי חֲדוּת ד' הִיא מְעוֹזְכֶם" (נַחֲמִיָּה ח, י) וְאוֹלַם "חֲדוּוּהָ" אֵינָה "שְׂמֵחָה"!

תְּקִיעוֹת שׁוֹפָר – בְּשִׂמְחָה אוֹ בִּירָאָה?

מִוְרַכְבוֹת זֹאת שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה – חֲדוּוּהָ כֵן, שְׂמֵחָה לֹא – בָּאָה לְבִיטוּי גַם בְּהִיבְטִים נוֹסְפִים שֶׁל הַיָּמִים הַנּוֹרָאִים. רַס"ג נִימַק אֶת מְצוּוֹת תְּקִיעַת הַשׁוֹפָר בְּמַגּוּוֹן טַעֲמִים, מֵהֶם "חַיּוּבִיִּים" וְמֵהֶם "שְׁלִילִיִּים". מַחֲד גִּיסָא, "הַיּוֹם תַּחֲלִילַת הַבְּרִיאָה שְׁבוּ בְּרָא הַקַּב"ה הָעוֹלָם וּמֶלֶךְ עֲלָיו, וְכֵן עוֹשִׂים הַמַּלְכִּים בְּתַחֲלִילַת מַלְכוּתָם שֶׁתּוֹקְעִים לִפְנֵיהֶם בַּחְצוֹצְרוֹת וּבִקְרָנוֹת", וּמֵאִידֶךְ גִּיסָא, "כִּשְׁנִשְׁמַע תְּקִיעַת הַשׁוֹפָר נִירָא וְנַחֲרַד וְנִשְׁבֵּר עֲצַמּוֹ לִפְנֵי הַבּוֹרָא"; מִצַּד אַחַד, "לְהַזְכִּירוֹ מַעֲמַד הַר סִינַי", וּמִצַּד שֵׁנִי, "לְהַזְכִּירוֹ חוֹרְבַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ"; גַּם "לְהַזְכִּירוֹ קְבוּץ נְדַחֵי יִשְׂרָאֵל" אַךְ גַּם "כִּשְׁנִשְׁמַע תְּקִיעַת שׁוֹפָר נִירָא וְנַחֲרַד". לְאִמְתּוֹ שֶׁל דְּבַר, גַּם צְלִילֵי הַשׁוֹפָר עֲצַמִּם מְכוּוֹנִים לַכֵּךְ: הַתְּקִיעָה הַשְּׁלוּוָה וְהַנִּינוּחָה לְעוֹמַת הַתְּרוּעָה הַשְּׁבוֹרָה, הַמִּיַּלְלַת וְהַמְרוֹסְקַת.

"אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו" של הנביא עמוס (ג),
ו) לעומת תיאורו של הגר"א כמי ש"היה שמח מאוד בעת
תקיעת שופר, וכן אמר שצריך להיות ברוב שמחה וחדווה.
כדוגמת מדינה ביום שממליכים מלך ומעטרים אותו, כך
אנחנו בתקיעת שופר ממליכים להקב"ה בכל העולמות
שאנחנו עמו" (סידור הגר"א).

תשובה – עושים בשמחה או באימה?

מכאן לתשובה, המצווה המלווה אותנו מראש חודש אלול
ועד יום הכיפורים ומכילה גם היא את אותה מורכבות:
הרמב"ם (תחילת הלכות תשובה) מבהיר כי "כל מצוות
שבתורה, אם עבר אדם על אחת מהן, בין בזדון בין בשגגה,
כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתוודות לפני ה'
ברוך הוא [...] כיצד מתודין? אומר: אנא ה', חטאתי,
עויתי, פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך, והרי נחמתי ובושתני
במעשי, ולעולם איני חוזר לדבר זה". בא רבי אלימלך
מליז'נסק (נעם אלימלך, במדבר) וחיידד כי "הזהירה
התורה עליו שיראה להיות תמיד בשמחה, כי אין השכינה
שורה מתוך עצבות [...] ואם יאמר האדם: ואיך אוכל
לשמוח כיון שהרביתי לפשוע! ולזה אמרה תורה אף על פי
כן יראה לעשות תשובה בשמחה ויתחזק עצמו לאמר: הרי
אני כאילו נולדתי היום הזה ולא אשוב עוד לכיסלה. וזה
נקרא חידוש שנתחדש כבריה חדשה". וכך כתב הרב קוק
(באורות התשובה) כי "התשובה אינה באה למרר את
החיים כי אם להנעימם". שיאו של ממד זה במצוות
השמחה של חג הסוכות – "והיית אך שמח" – זאת על אף
שהוא חותם הימים הנוראים!

על הבעל שם טוב מסופר שהגיע פעם לעיר מסוימת לקראת
יום הכיפורים והתעניין מי הוא בעל התפילה. אמרו לו
שהרב המקומי הוא העובר לפני התיבה ומנהגו שאת
הווידוי הוא אומר בניגונים שמחים מאוד. שאל הבעש"ט
את הרב על הנהגה זו, וכך הסביר הרב: "הנה העבד הפחות
והנבזה של המלך, שמלאכתו לגרוף ולנקות את החצר ממי
השופכין ומלכלוך וטינופת, למען תהיה חצר המלך נקיה
ויפה, כשהוא אוהב את המלך, אזי בעת גרפו את הצינורות
ובעת עבודתו במלאכת הנקיון הוא שמח מאד על שמנקה
את חצר המלך, ומזמר אז ניגוניו בשמחה מכיוון שבכך
הוא עושה נחת רוח למלך!" אמר לו הבעש"ט: "אם כבודו

מתפלל בכוונה כזאת, יהי חלקי עמו" (הרב זיון, סיפורי
חסידים – מועדים, עמ' 87).

לאמתו של דבר, מורכבות זו מלווה אותנו לא רק בימים
הנוראים. היא מלווה אותנו בכל אורחותינו. אנחנו מודים
לקב"ה על הטובה, אך מברכים אותו גם על הרעה: הטוב
והמטיב ושהחיינו, אך גם דיין האמת. אנחנו חווים מדי
יום ביומו את יופי הבריאה: "המחדש בטובו בכל יום
מעשה בראשית", אך אנחנו גם מודעים לסבל, לקושי ואף
לרשעות שקיימת סביבנו בעולמנו: "יוצר אור ובורא חשך
עשה שלום ובורא רע, אני ד' עשה כל אלה" (ישעיהו מה, ז).

למהות תפקידנו החינוכי

מטוטלת זו היא גם לחם-חוקו של המחנך. המחנך הטוב
חדור שליחות, מסירות, נכונות לקדם ולסייע, לעודד
ולטפח, להגדיל תורה, חכמה ודעת ולהאדירם. אולם לא
על מי מנוחות נעשית מלאכתו ואין היא תמיד סוגה
בשונים. קשיים מערכתיים וקשיים אישיים, אתגרים
חברתיים ושחיקה, היבטים כלכליים ומעמדו כמורה, ועוד
ועוד קוצים וברקנים שהם חלק מלחם-חוקו.

אסור לאיש החינוך לטמון את הראש בחול כבת-יענה
ולהתעלם מן הקשיים, מן הבעיות ומן האתגרים, אך אסור
בשום אופן לראות בהם את חזות-כל. כאמור, מעניינו
המהותי של ראש השנה, ממצוות השופר וממצוות
התשובה, נמצאנו למדים ששימתנו מורכבת, אך יש
בכוחנו לא רק לתאם בין ההיבטים השונים, אלא גם,
ואפילו, למזגם! לקיים בד-בבד עין דומעת וגם עין שוחקת;
ליישם בו-זמנית גם "שמאל דוחה", אך גם "ימין מקרבת"
– זו חכמת המחנך!

מלאכת החינוך וההוראה אינה קלה אך חז"ל לימדונו
שבהתאם לכך גם שכרה גדול, בזה ובבא, "לפום צערא
אגרא": "ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד – אלו
מלמדי תינוקות" (בבא בתרא ח ע"ב).

ברכותינו-איחולינו לתלמידינו ולבוגרינו לשנה טובה
ומתוקה, שנת צמיחה והתגדלות שעתידים בע"ה לשאת
פירות ופירי-פירות, תלמידים ותלמידי-תלמידים:
"ישראל אשר בך אתפאר" (ישעיהו מט, ג).

- א. מדמה כי במשך שנים נהוג היה לחנך את תלמידינו (ואת עצמנו!) כי ראש השנה הוא רק יום של דין ואימה. והנה בא נשיא המכללה ומראה כי יש בו גם פר של שמחה. האם ראוי להציג פן זה בפני תלמידינו? האם אין זה עלול "להקלקל" את המוטיבציה שלהם לעשות תשובה אמתית?
- ב. הרב גוטל טוען כי במלאכת החינוך עלינו להתבונן ודיר גם בהיבטים המשמחים וגם בקשיים. לדעתך, במה רוב המורים מתבוננים על פי רוב? במה אתה מתבונן בעיקר?
- ג. האם דברי הרב גוטל צריכים להשפיע על העמדה הנפשית שאתה אנו נכנסים לכיתה בתחילת השנה, ולכל אורכה?

תחל שנה וברכותיה. שנה טובה לכל קוראינו ולכל בית ישראל.

מסביב לדפים

1. ניתן לעשות מנוי אישי (ללא עלות) על דפי "בעין חינוכית". נא לפנות לשרון: sharonz@orot.ac.il
2. מי שמוכנה לשתף את כלל הבנות במחשבות בתחומי חינוך וחיים המתאימות לרוח של "בעין חינוכית", מוזמנת לשלחן אליי: yonagood1@gmail.com.